

ДОПОВІДІ ПЛЕНАРНОГО ЗАСІДАННЯ КОНФЕРЕНЦІЇ

Загороднюк Валерій Петрович

доктор філософських наук, професор, завідувач відділу філософської антропології Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України

РЕСЕНТИМЕНТ, ЗЛО, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Мета доповіді полягає в тому, щоби з'ясувати співвідношення категорій ресентимент, зло, відповідальність в умовах російсько-української війни, показати, що рашизм є формою і виявом ресентименту, який завжди породжує зло в різних його проявах, за яке неминуче доведеться відповідати.

У філософській літературі ще зовсім нещодавно точилася гостра полеміка щодо провідних політичних концепцій лібералізму, консерватизму, соціал-демократії, суперечки, які з цих моделей є прийнятнішими для України. Нині світ розколовся на людиноненависну, варварську ідеологію рашизму, нацизму, фашизму з одного боку, і гуманістичну ідеологію, у центрі якої перебуває людина, – з іншого.

Перша з них є опертям тієї жажливої терористичної війни, яку росія розв'язала проти України. Друга – захищає цінності свободи та людяності. І саме нашій країні за підтримки прогресивної світової спільноти випала доля боронити гуманістичні цінності людства.

Значачу, що Україна завжди розвивалась у канонах європейської і світової цивілізації та багато в чому формулювала такі канони. Демократична Конституція Пилипа Орлика, яка описувала Україну як повноцінну самостійну державу, була оприлюднена в 1710 році і на понад півстоліття передувала Конституції США, написаної в 1787 році.

На противагу цьому росія – завжди була країною-агресором. Усі російські царі позиціонували себе насамперед як «собиратели земель русских». Така інтенція була притаманна не лише царській росії, але і її нащадкові СРСР. І мова йде не лише про фашистський за своєю суттю режим Сталіна, який був цілковито тотожним нацистській Німеччині Гітлера. Уся історія Радянського Союзу – це загалом історія агресивних війн. Згадаймо, Угорщина, Чехія, Чечня, Афганістан і врешті, Україна.

В онтологічному плані, як зазначає С. Дацюк, рашизм – це орієнтація на ніщо, смерть, некрофілію, насилля, на тотальне знищення інших народів і всього світу, це – своєрідна онтологія тотального нігілізму. Соціальним підґрунтям подібного великодержавного шовінізму і тоталітаризму є

маса бідних, малоосвічених, зомбованих пропагандою росіян, які знаходяться в постійному страху перед владою і її репресивним апаратом.

Рашизм є формою і виявом ресентименту. Цю категорію детально досліджували такі філософи, як: С. К'єркегор, Ф. Ніцше [1], М. Шелер [2], М. Вебер, Ж. Дельоз [3], М. Фуко, Ф. Фукуяма [4] та ін. Така філософська категорія означає почуття ворожості суб'єкта до того або тих, кого він вважає винуватцем своїх власних невдач і промахів. Для нього характерні безсила заздрість, підозра, помста, агресія, яка проектується на штучно створений образ ворога, цінності якого нехтують і спростовують неадекватним шляхом. У цій конфронтації намагаються приховати власну ницість і ствердитися шляхом спричинення болі та страждань іншому суб'єктові, будь то конкретній людині чи всьому народу. Ресентимент не усвідомлюється конкретним індивідом. Навіть більше, індивід у своєму ресентименті намагається сховатися за анонімну силу *das Mann* (Гайдеггер), щоб уникнути відповідальності за свої дії. Маса завжди залишається безкарною, бо в натовпі кожен маленький злочинець зберігає свою анонімність. «Там, де винні всі, не винен ніхто», – пише Ганна Арендт у статті «Особиста відповідальність при диктатурі» [5]. Кожен гвинтик системи має відповідати за частину своєї провини, особисто. У своїй відомій книзі «Суд над Ейхманом в Єрусалимі. Банальність зла» [6] вона переконливо доводить, що зло банальне, бо здійснюється звичайними людьми. Той же Ейхман не був психічно хворим кровожерливим маніяком, фанатиком-антисемітом, а лише служакою, гвинтиком системи, який добре виконував свою роботу (організація транспортування євреїв у концентраційні табори) і пишався цим. Проте зло, яке породжує ресентимент, не лише і не завжди банальне. Воно також уміє добре маскуватися, ховатися, маніпулювати й виправдовуватися. Найосновніше зло ресентименту, як справедливо зазначає С. Дацюк, полягає не в руйнуванні якихось окремих смислів, а в руйнуванні смислотворення як такого. Ресентимент, якому вчасно не дали відсіч, завжди породжує фашизм у його найжорстокіших формах.

Визнаючи свою провину, європейські лідери, зокрема прем'єр-міністр Великої Британії Б. Джонсон, зазначали, що якби світ більш жорстко відреагував на захоплення росією Криму і «гібридну війну» на Донбасі, то, можливо, повномасштабної російсько-української війни вдалося б уникнути.

Отже, відповідальність за те зло, яке творять нині в Україні путін і його посіпаки, до певної міри мають розділити і країни цивілізованого світу, цінності яких захищає український народ.

Список використаних джерел:

1. Ніцше Ф. «Про генеалогію моралі» (2008). М. : Азбука класика.
2. Шелер М. *Ресентимент в структурі моралей* (1999). М. : Наука.
3. Дельоз Ж. Ніцше та філософія (2010). К. : Астролябія.

4. Фукуяма Ф. Ідентичність: запит на гідність та політика ресентименту (2020). К. : Наш формат.
5. *Арендт Х.* Ответственность и суждение (2013). М. : Издательство Института Гайдара.
6. *Арендт Х.* Банальность зла. Эйхман в Иерусалиме (2008). М. : Европа.

Кравченко Петро Анатолійович

доктор філософських наук, професор, декан факультету історії та географії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

СВОБОДА І ПРІОРИТЕТИ ГУМАНІТАРИЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ідея свободи як пріоритетної цінності вічно володарює над людиною. Права людини є непорушною основою конституції будь-якої держави. Здавалося б, назавжди зникли часи духовної деспотії, нав'язування світогляду, диктату способу міркування, цензури поглядів. Здавалося б, прагнення кожного індивіда до духовної незалежності забезпечені так само, як і право людини на земне існування. Але Історія – це постійно наперемінні відливи й приливи, вічний рух угору й вниз. Ніколи жодне завойоване право не завойоване на всі часи, жодна свобода не гарантована від нападів неперервно змінюваного своєю формою насилля. Будь-який прогрес людства завжди потрібно завойовувати, і навіть само собою зрозуміле природне право знову і знову ставиться під сумнів. Коли для нас свобода вже стала звичкою, нічим іншим, як найсвятішим надбанням, із темної безодні світу пристрастей росте тасмнича воля, що прагне позбавити нас цього бажання. Якщо людство тривало й безтурботно віддається задоволенням мирного неба, настає час, коли воно підпадає під чари небезпечного прагнення до сп'яніння силою, до злочинної насолоди війною. Адже для того, щоби ближче підійти до своєї незбагаченої мети, Історія час від часу створює нам перешкоди, котрі неможливо пояснити. Схоже, що в ці зловісні часи людство йде назад до кривавих несамовитих орд, до рабської покірності стада. Але всі деспотії швидко або старішають, або позбавляються свого внутрішнього вогню. Лише ідея духовної свободи, ідея всіх ідей – непереможна, до неї постійно повертаються, адже вона вічна, як дух.

У чому ж сенс самої свободи? «Свобода від» (якихось обмежень) – цього замало, потрібна ще і «свобода для». Ми можемо тлумачити свободу як здатність людини чинити свідомий вибір стратегії власної життєдіяльності з-поміж багатьох можливостей. Чи можливий такий вибір в історії? Скептик скаже, що ні. Який може бути вибір, коли ми в полоні подій. Але в такому разі слід замислитися над тим, хто і що чинить: ми, люди, – по-